

МЛАДАТА СТАРОБЪЛГАРИСТИКА. ПО ПОВОД НА ТРЕТИЯ ТОМ, ПОСВЕТЕН НА КЛИМЕНТОВИТЕ ЧЕТЕНИЯ

РЕЦЕНЗИЯ¹

Амбер Иванов

Институт за литература към Българската академия на науките (България)

YOUNG OLD CHURCH SLAVONIC STUDIES. ON THE OCCASION OF THE THIRD
PROCEEDINGS OF THE KLIMENT READINGS

Amber Ivanov

Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)

*Researcher ID (Web of Science): HTM-5853-2023; Author ID (Scopus): 57223603881;
ORCID ID: 0000-0001-8571-1589*

E-mail: amber.v.ivanova@gmail.com

Скоро излезе третият том на сборника на т. нар. „Климентовите четения за млади изследователи“. Едноименната конференция се организира всяка есен от Катедрата по кирилометодиевистика на Факултета по славянски филологии в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и предлага на младото поколение старобългаристи възможността да оформят и обсъждат първите си изследователски идеи със състуденти и експерти. Настоящият том включва седем статии, базирани върху представени от участниците доклади през двадесет и първото издание на тази конференция, проведена през ноември 2021 г. Сборникът е осъществен с финансовата подкрепа на Студентския съвет към Софийския университет, което допълнително потвърждава будността на самите студенти към тази изключително специфична и интелектуално предизвикателна научна област.

¹ Kostova, Pl., D. Atanassova (ed.) Klimentovi cheteniya za mladi izsledovateli, tom 3 (sbornik s dokladi ot ednoimennata konferentsiya). Sofiya: UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2023. [Костова, Пл., Д. Атанасова (ред.) Климентови четения за млади изследователи, том 3 (сборник с доклади от едноименната конференция). София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2023.]

Предвид различието на авторите от гл. т. на образование, специализация и професионални интереси, сборникът отразява многообразието на техните гледни точки. Докато едни статии са посветени на историята на изкуството или теоретичните модели за литературен анализ, други статии представят чисто филологически или исторически насочени анализи.

Първата статия „Модели на личността в текстове от Йоасаф Бдински и Владислав Граматик“ (с. 9–18) е подготвена от Александър Николов, докторант в Катедрата по българска литература във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. В нея авторът представя модели за идентифициране на писатели – един изключително труден аспект за изследване на средновековната книжнина, тъй като скромността на писателите и впоследствие преобладаващата анонимност са норма през Средновековието. За анализа си авторът се съсредоточава върху двама книжовници от Второто българско царство Йоасаф Бдински и Владислав Граматик и техните творби – *Похвално слово за св. Филотея* и *Рилска повест*, обогатени с анализ на приписки с автобиографично съдържание. Като теоретична рамка за метода авторът следва различните възгледи към „техниките на аза“ и то с особено внимание към индивидуалността в средновековното писане. В тази статия се разследва връзката между религиозно-историческата обстановка от онзи период, т.е. с разпространението на исихазма през XIII и XIV в. на Балканите, и възможно повишеното внимание към човешката психика на самоидентифицирането на автори като индивиди изпълнявайки различни „роли“, като тази на книжовник, поданик, пътник и/или дипломат. В този първоначален анализ се съчетават няколко интересни и важни елемента по темата – като сливането на различни роли в лицето на определен автор и влиянието на тези роли в интерпретирането и контекстуализирането на гореспоменатите и други подобни текстове. На следващ етап би било добре да се добавят повече конкретни текстови фрагменти от първичните извори, като се отчитат спецификите на текста, и да се разшири самият избор на творби от същия исторически период. По този начин може да се направят по-обща изводи за тази връзка и конкретното влияние на исихазма върху самоидентифицирането на авторите.

Втората статия, подготвена от докторанта по изкуствознание и изобразителни изкуства в Националната художествена академия в София Весела Кучева, е оглавена „Наследството на бродираната илюстрация в графичния роман „Ганцуващата чума“ (с. 19–24). Съвременният роман, написан от Гарет Брукс на английски език през 2021 г., разказва за историческото събитие от 1518 г., при което жителите на Страсбург цял месец

непрестанно танцували. Романът е илюстриран с мотиви от бродерия – тип декоративно изкуство за текстилни изделия, което било популярно и през Средновековието като начин на изобразяване на исторически събития. В това изследване и съдържанието, и илюстрациите на романа са анализирани от гледна точка на рецепцията на типично средновековни теми и мотиви. От една страна, се обсъжда самата чума като вид обсебване от дявола. От друга страна, се свързва с определен култ за св. Вит: за този светец се танцува, за да се получи определено лекуване на здравословни проблеми. Бродерията е била приета за „символ на статус“ (с. 20) и затова бродираната илюстрация се появявала върху обекти с висока ценност като предмети, използвани в богослужението, или дрешки на бебета. Фактът, че бродирането се е смятало за женска дейност, добавя нов интерпретативен слой на използването на този мотив в романа. Въпреки че темата може още да се доразвива в бъдеще, първоначалният анализ ясно показва, че смисловото напрежение между актуалния контекст на пандемията и средновековните ѝ паралели създава интересна динамика във визуализацията чрез мотива на „старомодната“ бродерия.

Третата и най-обемна статия в сборника „Стратегии и подходи при превод на сложни думи от оригинални старобългарски текстове на СБЕ (върху „Слово за преподобните отци“ на Григорий Цамблак)“ (с. 25–39) е представена от Виолина Христова, магистрант в Катедрата по кирилометодиевистика в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В нея авторката представя част от дипломната си работа. Този изчерпателен анализ съпоставя начините на превеждане на сложните думи в два превода на съвременен български от един и същ старобългарски текст. Силата на този анализ не е само в това, че е придружен от самите текстови примери, които са отразени с контекста си, интерпретирани и даже подложени на класификация по типове, но и в това, че авторката представя статистически данни в ясни таблици, за да могат да се направят по-обща заключения върху тях. Голямо предизвикателство в това изследване според мен представлява фактът, че двата превода на съвременен български са базирани върху различни издания на старобългарската творба и за съжаление, невинаги е ясно от представения материал доколко разликите са в самите издадени текстове. Статията е важна първа стъпка в изследването на превеждането на средновековни текстове, което от гледна точка на разпространяването и популяризирането на старобългарската книжнина в образованието и извън него играе важна роля. Чрез този анализ на морфосинтактическите прилики и разлики допълнително се очертава ценността да се

изследва този материал и от лексикална, и от контекстуална гледна точка, която ще изведе досегашните ни разбирания по темата на още по-високо ниво.

Чертвъртата статия „Къде е бъдещето? Един паралел между Античността и Средновековието“ (с. 40–46) е подготвена от Димитър Драгнев, докторант в Катедрата по класическа филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Тази статия е с философска проблематика и представя концепциите за мирогледа и времеусещането през Античността и Средновековието и как тези нагласи определят езиковите и литературните прояви в съответните периоди. Въз основа на това сравнение авторът излага работата на Сергей Аверинцев и неговата теоретична рамка по темата, за да може да изгради аргументацията си върху тази рамка. Целта на тук представената постановка на темата е да се обърне внимание на големите разлики между нашата съвременна гледна точка към усещането за място и време и тази на Античността. От статията става ясно, че въпреки че имаме определени рамки, чрез които четем литература днес, е необходимо до известна степен да забравим за тях, за да достигнем до по-добро разбиране на статогръцката литература в собствения ѝ контекст. Статията представя част от дисертационния труд на автора и по този начин предизвиква читателя с интерес да проследи проучванията на автора в бъдеще.

Петата статия е подготвена от Кристиян Ковачев, доктор по теория и история на културата, и е озаглавена „Сакралното Слово във визуалната култура на средновековна България“ (с. 47–55). Въз основата на тази статия е възприетата сакралност на Словото в юдеохристиянския ѝ контекст. Тази сакралност се изразява чрез написаното Слово, но примерно и чрез изобразяването му във визуалната византийска и следователно средновековнославянска култура. Това изобразяване се проявява в миниатюри на ръкописите, т.е. изображения, които придружават т.нар. написано Слово, и в стенописите на църкви. Публиката, за която тези образи са предназначени, се състои от монаси, владетели и даже миряни, тъй като се смята, че и някои от най-богато илюстрираните ръкописи са били изложени в параклиси или църкви, за да имат всички достъп до тях (с. 49). В настоящето изложение авторът не се съсредоточава върху изобразените сцени, които имат непряка връзка със Словото Божие, а върху буквалното изобразяване на самия акт или продукт на писането чрез нарисувани кодекси или свитъци и книги, държани от Исус Христос, пророци, евангелисти, апостоли, отци и даже владетели и историци, като Манасий, представени в отворен или затворен вид, и съдържащи четими или нечетими букви, или даже цели послания. Разновидността на интерпретациите на тази сакралност става ясна в обсъжданите примери от Ватиканския препис на Манасиевата хроника,

Добрейшевото евангелие, Лондонското евангелие, Боянската църква, долнобешовския храм „Св. Архангел Михаил“, охридския храм „Св. Богородица Перивлепта“ и охридската „Св. София“. Авторът предполага няколко хипотези върху събрания от него материал: че при нечетим надпис сакралността на самото Слово в концептуалния му смисъл още повече е подчертана, докато точно избраните послания предизвикват определени мисли и асоциации или даже са предназначени за определена публика. Така например се обсъжда надписът в свитъка на св. Йоан Рилски в Боянската църква, за който все още не е намерен литературен източник и за който авторът на статията предлага тезата, че е служил като наставление към монасите да се отказват от всичко земно и материално. Както авторът сам прави заключение от предложения материал, наложително е това изследване да се разширява с повече извори, особено такива от различни исторически периоди, за да се постигне по-пълна картина на рецепцията и ролята на изобразеното Слово в православнославянското Средновековие.

Шестата статия „За възможния паралел между *Успението на св. Йоан Богослов* и епическия сюжет на омировата *Одисея*“ (с. 56–63) е представена от Пламена Костова, доктор по старобългарска литература към Катедрата по кирилometодиевистика. В тази статия архаичен и късноантичен текст са съпоставяни един до друг в наратологичен анализ, или анализ на т.нар. наративни *топоси*. Връзката между жанровете на епоса, античния роман и агиографската творба вече е установена от предишни учени, като ролите и функциите им се обясняват от различните им социокултурни контексти и предназначенията им публика. В миналото не се усещат тези жанрови разлики и не мислят в тези съвременни теоретични кадри за литература. Поради това различни творби се смесват лесно по характеристики, което предлага определени изследователски предизвикателства на днешния литературовед. Авторката търси прилики и разлики в двата гореспоменати текста, за да илюстрира този феномен и да проследи точните връзки между представените творби. В анализа са отбелязани следните десет *топоса*: биографичност, пътешествие или напускане на родното място, плен и тъмница, разказвачи, доказване на героите, земното богатство, пещерата, победа чрез ослепяване и божество помощник. Предложеният в статията сравнителен анализ събужда интереса у читателя да открие дали авторът на *Успението на св. Йоан Богослов* умишлено се е опитвал да направи връзка между евангелист Йоан и хитрия герой Одисей. Тъй като статията представлява само началото на по-изчерпателно изследване, ще изчакаме отговора на този въпрос с нетърпение.

Седмата и последна статия на сборника със заглавието „*Компилативното Житие на св. Атанасий Александрийски за 2. май* – произход и структурни особености“ (с. 64–74) е подготвена от Преслава Георгиева, докторант по старобългарски език в Катедрата по кирилометодиевистика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Поради печатна грешка първата таблица е загубена и останалите таблици са преместени напред в аргументацията, но, за щастие, това преместване не създава големи обърквания в разбирането на самата аргументация. Този обзорен първичен филологически анализ на текста ясно посочва сложността на произхода му. Поради това, че гръцки оригинал на този текст не е познат, произходът на това *Житие* вече е бил предмет на предишни изследвания. Тези изследвания показват, че *Житието* е компилирано от две други съчинения – слово № 278 от Синайския патерик и части от X и XII глава на Хрониката на Георги Амартол. Авторката е установила, че *Житието* е запазено в двадесет (източнославянски) преписа, от които само шест са били отбелязани по-рано. За компилативния характер на текста тя представя следните аргументи: първо, „механичното“ свързване на двете части на текста, което води и до хронологическо разминаване в самия разказ, и второ, запазването на киноварното изписване на началната буква на втората част на *Житието* в четири преписа. Текст-критическият анализ на всички преписи ще уточни с по-голяма сигурност дали и оригиналният текст е отбелязвал това разделяне на две части, но по мое мнение изведените твърдения в статията звучат като доста убедителна хипотеза. За категоризирането на този текст като агиографска творба авторката споменава самото оглавление на текста като житие в за нея достъпните преписи. В това отношение важи и аргументацията за типовете сборници, в които е запазено *Житието*, спомената по-рано в анализа. Във втората част на статията е предложен текстов анализ за славянските оригинали, върху които различните части на *Житието* са били базирани. Чрез този анализ авторката убедително доказва, че лексикалните избори в *Житието* предават славянските оригинали на този текст, тъй като същите лексикални различия са запазени не в най-ранната, а в по-късната славянска текстова трансмисия на двете гореспоменати съчинения.

Като заключение мога само да похваля всички участници и автори на този сборник за обещаващите им първоначални, но не по-малко изчерпателни анализи, за трудните теми, които не са ги разколебали, и за високото качество на трудовете, които са представили. Може с увереност да се каже, че бъдещето на медиевистичните изследвания с тях е в сигурни ръце.